

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

František Nušl

Zprávy. Dr. Jiří Kaván. [nekrolog]

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 62 (1933), No. 8, 382--383

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/121892>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1933

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Z P R Á V Y.

Dr. Jiří Kaván. Zemřel dne 30. března letošního roku. Narodil se v Praze 3. února 1877. Studoval zde gymnasium a na filosofické fakultě matematiku a fysiku. Od r. 1900 do r. 1909 byl členem výboru naší Jednoty a jedním z nejhorlivějších jejích knihovníků. Dal základ k řádnému vedení knihovny a Jednota vydala tiskem jeho obsáhlý katalog knihovny s podrobným vypsáním všech významných dat každé knihy. Stal se asistentem astronomického ústavu u prof. G. Grusse. Pravidelná svá pozorování skvrn slunečních zaslal prof. Wolferovi do Curychu, a jiná příležitostná pozorování do „Astronomische Nachrichten“. Referoval ve Wislicenově ročence „Astronomischer Jahresbericht“ o astronomických vědeckých pracích česky tištěných a napsal řadu článků pro Ottův Slovník naučný. Vykonal státní zkoušky z matem. a fysiky a r. 1902 byl promován na doktora filosofie. Do r. 1909 působil na střední škole a uveřejnil „Úvod do sférické astronomie“. Pak do převratu pracoval v astronomickém ústavě jako adjunkt, a už tehdy četl různé tabulky pro hvězdárnu v Ondřejově. Mladý, horlivý, v každém ohledu důkladný pracovník sliboval nejlepší naděje do budoucna. Ale česká astronomie v Tychonově a Keplerově Praze neměla tenkrát hvězdárnu. Astronomický ústav byl ústavem počtářským a z Kavána se vyvinul výborný počtář. Po převratu byla nouze o dobré pracovníky, a zdálo se, že se Kaván dostane na pravé místo. Přijal těžkou úlohu a spolu s Malířem a s Dittrichem ujal se řízení bývalé a svého času proslulé hvězdárny dra Mikuláše Thege Konkolyho ve Staré Ďale na Slovensku. Za vpádu maďarského byly z hvězdárny odvezeny velké dalekohledy přes hranice, a co zůstalo, nestačilo k pravidelné astronomické práci. Zakladatel hvězdárny, když ji r. 1916 odevzdával uherskému státu, věnoval státu v její prospěch také 700 hektarů nejlepších svých pozemků. Hvězdárna je pronajímala řadě nájemců. V dubnu 1924 byly také tyto pozemky, úsilím Kavánovým, přepsány na československý erár. Ale soukromá budapeštská banka žádala, aby zápis byl zrušen a tvrdila, že pozemky již před převratem koupila od uherského státu. Kaván měl v rukou doklady, jimiž tvrzení banky vyvracel. Nelitoval žádné námahy, informoval úřady, a znova a znova, půl druhého roku, vysvětloval, ale marně. To bylo největší zklamání, jehož se v Ďale dočkal. Neboť pak i v osvětové a v národní práci zesílil maďarský vliv tak, že konečně v květnu 1927 byli Kaván i Malíř přeloženi do Prahy. V Ďale byl za Kavánovy správy, podle jeho volby a šťastných dispoic, zakoupen od Zeisse velký 60 cm zrcadlový dalekohled, jehož montáž se však značně zdržela dlouhým jednáním o zaručení dostatečné stability pilíře na spodních

vrstvách hrubého písku, vodou prostoupených. Vědecká činnost Kavánova byla těžkými starostmi omezena na dokončení jeho jedinečných tabulek úplného rozkladu v prvočinitele všech čísel do 256.000, jež sám dvakrát nezávisle propočítal, nákladem hvězdárny vytiskl a s oddanou pomocí své choti tak svědomitě korigoval, že velmi pravděpodobně všechny tiskové chyby buď vyloučil nebo aspoň vyhledal. Také tisk jeho tabulek číselných funkcí z teorie čísel je hotov. Scházejí jen ještě úvody. Podle přání zesnulého věnuje jeho choť Jednotě část knihovny, obsahující jeho příručnou literaturu z teorie čísel a dva počítaací stroje pro pracovníky, kteří by se chtěli podobným studiem zabývat. Nad hrobem na smíchovském hřbitově na Malvazinkách promluvil podepsaný jménem Jednoty a za Státní hvězdárnu, prof. dr. J. Svoboda za Badatelskou radu a její astronomický odbor a učitel J. N. Kolář, vzpomínaje Kavánova vzácného hudebního umění.

F. Nušl.

Eugenio Bertini, znamenitý italský geometr, zemřel 24. února t. r. v Pise ve věku 87 let. Náležel k mistrům algebraické geometrie, řada jeho výsledků, hlavně v teorii algebraických transformací, náleží k základům této nauky. Znamenitá je jeho učebnice o projektivní geometrii vyšších prostorů (*Introduzione alla Geometria proiettiva degli iperspazi*), přeložená také do němčiny. *B.*

Sto let elektromagnetické telegrafie. Názvem telegraf rozumíme zařízení, jež umožňuje sdělení zprávy na vzdálené místo tak, že vyjádření myšlenky, jež vznikla na jednom místě, se na jiném místě zachytí a myšlenka se zde zrekonstruuje, aniž se při tom přenáší jakýkoli předmět s touto zprávou. Snaha sdělovati zprávy na vzdálenost je stará snad jako lidstvo. R. 1820 navrhol Ampère použití magnetického účinku proudu na magnet pro sdělování zpráv na vzdálenost.

První elektromagnetický telegraf sestrojili v Göttingách mezi hvězdárnou a fysikálním ústavem, právě před sto lety (1833) Fr. Gauss a W. Weber, používajíce výsledků prací jiných badatelů, na př. Oerstedtem objeveného účinku proudu na magnetku (1819), zesílení tohoto účinku tím, že se drát vícekrát kol magnetky ovine (multiplikátor podle Schweigera). Práce Lesageovy (1794), Sömmeringovy (1809) a Ronaldovy měly charakter pouhých pokusů.

Weber sestrojil multiplikátory, jejichž magnety vážily 12,5 kg. Zapjal-li se proud, magnet se vychyloval; komutoval-li se, nastávala výchylka opačného směru. Telegrafní impulsy byly později buzeny indukci. Z výchylek galvanometru a přestávek mezi nimi byla sestavena abeceda. Vedení mezi oběma stanicemi bylo dlouhé (oběma směry) 1800 m. Ježto bylo použito slabého drátu, výchylky galvanometru byly malé a odečítání jejich se provádělo pomocí zrcátka.